

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На правах рукопису

ШТЕЦЬ Мікулаш
УКРАЇНСЬКА МОВА В СЛОВАЧЧИНІ

(Соціолінгвістичне та інтерлінгвістичне дослідження)

Спеціальність: 10.02.01 - українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступення
доктора філологічних наук

КИЇВ - 1996

00760262 (N)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української мови та літератури
Кошицького університету ім. П. Й. Шафарика (Словаччина)

Офіційні опоненти: член-кореспондент НАН України
Ткаченко О.В.,
доктор філологічних наук,
професор Кочерган М.П.,
доктор філологічних наук,
професор Плющ М.Я.

Провідна організація - Кафедра загального і слов'янсько-
го мовознавства Ужгородського
державного університету

Захист відбудеться 4 червня 1996 р. о 14⁰⁰ год. на засіданні
спеціалізованої ради Д.01.94.01 для захисту дисертацій на
здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук при
Інституті української мови НАН України (252001, Київ-І, вул.
Грушевського, 4).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту
мовознавства та Інституту української мови НАН України.

Автореферат розіслано 23 квітня 1996 р.

Учений секретар
спеціалізованої ради
кандидат філологічних наук

В. М. Ажнюк
ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована робота присвячена розробці питань теорії національної мови, аналізу проблем навколо становлення літературної мови на Пряшівщині в XIX – на початку XX ст., запровадженню єдиної української літературної мови в Східній Словаччині в середині 50-х рр. цього сторіччя, її контактам із сусідніми мовами та сучасним проблемам літературної мови в цій етнічній області.

Незважаючи на наявний доробок із питань історії літературної мови Закарпаття і Східної Словаччини (Ф. Тіхий, І. Панькевич, У. Едлінська, Й. Дзендзелівський, Ю. Шевельов, В. Орос, В. Німчук, П. Чучка, Б. Галас та ін.), загально-соціолінгвістичного та інтерлінгвістичного дослідження національної мови Пряшівщини досі не було.

Отже, актуальність обраної теми обумовлена відсутністю аналітичної праці, яка б у світлі сучасної соціолінгвістики та інтерлінгвістики розглядала функціонування окремих форм української національної мови за межами України, в тому числі і в Словаччині, де як етнічна меншина проживають українці на Пряшівщині. Про актуальність діахронного соціолінгвістичного дослідження мов Карпатського ареалу говорили також учасники першої міжнародної наукової конференції "Українські Карпати: етнос, історія, культура", яка відбулася в Ужгороді 26 серпня – 1 вересня 1991 р.

Об'єктом дослідження є стратифікація національної мови та висвітлення окремих питань теорії національної мови в умовах національної меншини, дослідження спроб "будительської" інтелігенції русинів Угорщини XIX ст. створити літературну мову на основі закарпатоукраїнських говорів, аналіз шляхів

проникання нової української літературної мови на Пряшівщину та її паралельного функціонування поряд із російською і "карпаторуською" мовами до половини цього століття, огляд мовної ситуації другої половини XIX - першої половини XX ст. Особлива увага приділяється запровадженню в Східній Словаччині на початку п'ятдесятих років XX ст. єдиної української літературної мови, умовам її функціонування в іншомовному оточенні, змінам у її структурі внаслідок інтерференцій та виникненню нового мовного дуалізму після 1989 р. - сучасній мовній ситуації.

Своєрідність і складність об'єкту дослідження визначили й основну мету роботи: вивчити в соціолінгвістичному плані процес становлення та окремі етапи функціонування національної літературної мови українського етносу в Східній Словаччині.

Для здійснення цієї мети поставлено такі завдання:

1. Розглянути основні поняття теорії літературної мови з погляду її функціонування в специфічних умовах національної меншини.

2. Встановити стратифікацію національної мови українців Пряшівщини.

3. Подати типологію мовних контактів, форми білінгвізму та диглосії.

4. По-новому розглянути позалінгвальні фактори, які визначали становлення й розвиток літературної мови в українців Східної Словаччини.

5. Проаналізувати зміни в структурі української літературної мови на Пряшівщині, що виникають як наслідок її взаємодії з іншими мовами, зокрема із словацькою мовою.

6. Визначити нинішній стан української літературної мови на

Пряшівщині й основні тенденції в ній.

Перелічене коло завдань вимагало дослідження значної кількості різноманітних джерел. Використано матеріали, що зберігаються в Державному архіві Закарпатської області (далі-ДАЗО), у Районному архіві міста Пряшева, в архіві колишнього Культурного Союзу українських трудящих Чехословащини, в Музеї української культури в Свиднику та в приватному архіві В. Капішовського в Кошицях. Як джерельний матеріал послужила місцева періодика, особливо численні публікації в місцевій пресі про шляхи розвитку літературної мови українського етносу за Карпатами, дискусії навколо національно-мовних проблем, граматичні посібники, підручники для початкових шкіл, гімназій та спеціальних середніх учбових закладів, твори українських письменників Пряшівщини, наші власні експедиційні записи усного мовлення (побутового й офіційного) інтелігенції, студентства та учнівської молоді.

Національна мова українців Пряшівщини досі не досліджувалась у такому аспекті, обсязі й методами, які запропоновані в нашій дисертації. Застосування соціолінгвістичного підходу до вивчення української мови в Словаччині значною мірою становить наукову новизну праці. В історії нової літературної мови на Пряшівщині пропонується така її періодизація: 1) XIX - початок XX ст. (намагання створити спільну літературну мову для закарпатських і галицьких русинів на базі південно-західних українських говорів), 2) 1919-1988 рр. (спроби запровадження галицького варіанта української літературної мови й остаточний перехід у 50-х рр. на єдину українську літературну мову), 3) нинішній період (від 1989 р.; нова форма мовного дуалізму, зумовлена спробою кодифікації "русинської" мови).

Теоретичне значення роботи полягає в обґрунтуванні

чотириступеневої стратифікації української національної мови (літературна мова, субстандартна форма літературної мови, інтердіалект і територіальні діалекти) досліджуваного регіону на противагу її бінарного поділу (літературна мова - територіальні діалекти) на терені національної держави. Відштовхуючись від сучасних досягнень лінгвістики, а також інших наук, у дисертації по-новому трактується взаємодія національної мови українців Східної Словаччини із сусідніми мовами та діалектами. Розрізняється кілька варіантів двомовності, напр.: білінгвізм, що існує при використанні рідної (української) і нерідної (словацької) літературних мов, або білінгвізм, що полягає у володінні іншими функціональними формами (крім літературної) національної мови українців Пряшівщини й іншою (нерідною) літературною формою (напр.: словацькою, чеською, угорською) і т.д. На підставі цього виділяється білінгвізм звичний, народний, чи діалектний, та білінгвізм культивований, стандартний, чи літературний.

На основі соціолінгвістичних даних визначено специфіку звукової, граматичної та лексичної інтерференції в умовах контактування із сусідніми мовами, зокрема словацькою.

Результати дослідження можуть мати широке застосування на практиці: в синтетичних працях з історії української літературної мови, у відповідних вузівських курсах, у спецкурсах із соціолінгвістики, при створенні узагальнюючих праць із історії українського народу та його духовної культури. Спостереження й основні теоретичні положення дисертації можуть послужити в практичній діяльності культурно-освітніх працівників та вчителів української мови на Пряшівщині й Закарпатті в їх зусиллях підвищити культуру рідної мови.

У монографії використано різні методи і прийоми дослідження, насамперед порівняльно-історичний, зіставний, описовий та безпосереднього спостереження.

Апробація роботи. Основні положення роботи обговорювалися на засіданнях кафедри української мови та літератури Пряшівського Філософського факультету Університету ім. П. Й. Шафарика в Кошицях, де виконано роботу. Наукові доповіді з теми дисертації виголошувалися на славістичних з'їздах, міжнародних конференціях у Пряшеві (1964, 1968, 1970, 1975, 1991, 1992, 1993 рр.), у Сніні (1991), у Свиднику (1994 р.), на Земплінській Шираві (1980, 1985 р.), у Братиславі (1993 р.), у Загребі (1978 р.), в Ужгороді (1971, 1991, 1992, 1993, 1995 рр.) в Одесі (1983 р.), у Львові (1993 р.), у Києві (1993, 1994, рр.) та у Варшаві (1990, 1991, 1992 рр.).

З теми дисертації публіковано близько 70 праць, загальний обсяг - понад 60 друк. арк., серед них монографія "Літературна мова українців Закарпаття і Східної Словаччини" (Братислава, 1969), книжка "Чому, коли, і як". Відповіді на основні питання з життя українців Чехословаччини" (1-е вид. Пряшів, 1967, 2-е вид. Пряшів-Київ, 1992, у співавторстві), брошури "Літературна мова українців Чехословаччини" (Пряшів, 1978); "K otázke "rusínskeho" spisovného jazyka" (Пряшів, 1991) "Русіні či Ukrajinці?" (Пряшів, 1992); "До питання "русинської" літературної мови" (Пряшів, 1992); "Аналіз норм правопису т. зв. русинської мови" (Пряшів, 1992, у співавторстві); "До сучасних проблем нашого культурно-національного життя" (Пряшів, 1992, у співавторстві).

На захист виносяться такі положення:

1. Специфіку національної мови за межами України - в умовах

української національної меншини Словаччини, де функціонування національної мови, зокрема її літературної форми, зумовлюють специфічні історичні, політичні, юридичні, а також інші чинники.

2. Обґрунтування періодизації історії нової української літературної мови на Пряшівщині на три періоди.

3. Становлення типології мовних контактів на досліджуваному терені та визначення причин інтенсивності взаємодії окремих форм національної мови українців Пряшівщини із сусідніми мовами.

4. Уточнення поняття білінгвізм, в якому вирішальним моментом вважається критерій соціологічний – свідоме опанування другої (нерідної) мови з метою комунікації з іншомовним колективом, який дає можливість визначити кілька типів та варіантів білінгвізму.

5. Виділення в українців Словаччини двох етапів поширення українсько-словацької двомовності: а) увесь довоєнний період, б) період від 1938/1939 рр. до сьогодні, причому час тривання білінгвізму буде залежати від процесу національного самоусвідомлення населення цього регіону, від долі національної школи та ролі контактів із материковою країною.

6. Поширення диглосії здебільшого серед місцевої гуманітарної інтелігенції, що володіє українською говіркою рідного села чи містечка й українською літературною мовою (активна форма диглосії). Диглосною є й та частина населення, що в школі вивчила українську літературну мову, проте в повсякденному житті нею не користується (пасивна диглосія). Наявна також окрема форма диглосії, що полягає у володінні одним із трьох основних українських діалектів Східної Словаччини та інтердіалектом.

7. Особливості інтерференцій у національній мові українців

Пряшівщини на другому етапі двомовності зумовлені соціально-політичною перевагою словацького мовного колективу: українська мова незрівнянно більше приймає із словацької мови, ніж віддає. Найтипівіші явища інтерференції наявні передусім у діалектному мовленні українців регіону Пряшівщини. Звідти вони потрапляють в українську літературну мову населення цього краю. Явища інтерференції в народнорозмовній мові (в говорах) можна вважати первинною, або безпосередньою, інтерференцією, а їх подальше перейняття українською літературною мовою як вторинну, чи опосередковану, інтерференцію.

8. Становище національної мови масиву Пряшівщини після революції 1989 р. ускладнюється у зв'язку з намаганням представників політичного неорусинства кодифікувати т. зв. русинську літературну мову й запровадити її в школах, у пресі і т. п. замість української літературної.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку джерел та списку літератури.

У "Вступі" сформульовано тему, мету та основні завдання дослідження, обґрунтовано актуальність і новизну роботи, її теоретичне й практичне значення, визначено матеріал і методи дослідження, подано перелік теоретичних положень, які виносяться на захист.

У першому розділі "Національна мова українців Східної Словащини у світлі соціолінгвістики" зазначається, що з процесом демократизації суспільства Центральної та Східної Європи та виникненням суверенних держав зростає й роль окремих національних мов. Таким чином, збільшується й значення як внутрішньої лінгвістики (обох її аспектів - інтралінгвістичного

та інтерлінгвістичного), так і зовнішньої (соціолінгвістики й психолінгвістики).

Рівень розробки теорії національної мови в сучасній славистиці вказує на актуальність шукання нових підходів в освітленні її окремих питань. При розгляді національної мови досліджуваного етнічного регіону слід брати до уваги в першу чергу соціолінгвістичні фактори (Функціонування української мови в іншомовному середовищі, білінгвізм і под.). Специфічність і складність історичного розвитку українців Пряшівщини спричинила неоднаковий зміст поняття національна мова в різні часи. Так, наприклад, у міжвоєнний період уживалися на Пряшівщині три літературні мови: закарпатський варіант української літературної мови, російська літературна мова та "язичіє". Таким чином, у поняття національна мова в окремих частин населення входили, наприклад: а) російська літературна мова та українські діалекти, б) закарпатський варіант української літературної мови та місцеві українські говори і т.д. Такий стан речей зумовив те, що фактично в одній національній меншині прокламувалися аж три національні мови. Мовний хаос на Пряшівщині тривав до 1953 р., тобто до запровадження української мови як єдиної літературної мови.

Результати порівняння становища національної мови (як і статусу її окремих форм) в Україні та в українській національній меншині в Словаччині вказують на їх певні відмінності щодо обсягу функцій, сфер застосування і т.д. Вживання української народнорозмовної мови (українських говорів) обмежене родинним колом, дрібним сільськогосподарським та промисловим виробництвом переважно в сільських місцевостях, а української літературної мови — культурно-освітньою ділянкою. Саме тому під терміном

"національна мова" української меншини в Словаччині ми розуміємо мову цього етносу, яку вона використовує в повсякденному спілкуванні та в забезпечуванні деяких сфер свого культурно-освітнього та господарського життя.

Своєрідне становище національної мови в умовах української етнічної меншини Пряшівщини спричинило й її стратифікацію. Під поняттям стратифікація розуміємо розрізнення окремих структурних утворень національної мови.

Досі не існує спеціальних праць про стратифікацію національної мови українців цього регіону. Орієнтація дослідження переважно на українські говори Східної Словаччини, а в останні десятиліття й на питання функціонування тут української літературної мови впливали з бінарного розуміння національної мови: літературна мова – територіальні діалекти. Але дослідження виявило вже згадану чотириступеневу стратифікацію української національної мови.

Відштовхуючись від положень сучасної теорії літературної мови, зокрема колишньої радянської соціолінгвістики, в якій розглядали диференціальні ознаки літературної мови М. М. Гухман, Н. Н. Семенюк, П. Ф. Філін, Є. Г. Туманян та ін., в праці зазначається, що українська літературна мова на Пряшівщині зберігає постійні ознаки, під якими розуміємо такі, що її характеризують як окрему форму існування національної мови. Без збереження таких постійних ознак літературної мови, як, напр., наявність наддіалектного характеру, опрацьованість та впорядкованість, вона перестала б виконувати роль літературної мови.

Ставлення індивідуумів до загальноприйнятих ознак літературної мови в умовах українського етносу Словаччини досить специфічне.

У частини місцевих носіїв літературної мови до такої ознаки як опрацьованість та впорядкованість ставлення безпретензійне, в іншій - претензійне, тобто з вимогою менш скрупульозного дотримання норм української літературної мови, зокрема на рівні її лексичного складу, а ще в іншій - індиферентне чи навіть негативне (прихильники колишніх "москвофільських" чи "карпаторусинських" національно-мовних орієнтацій).

У відношенні до такої ознаки як нормативність та кодифікованість серед інтелігенції Пряшівщини помітні дві тенденції: а) суворе дотримання єдиних норм української літературної мови, б) намагання створити якусь нижчу (субстандартну) форму української літературної мови.

Варто вказати на певні обмеження й у зв'язку з ознакою обов'язковості літературної мови. В умовах української національної меншини ці обмеження мають: а) об'єктивний характер, що виявляється, з одного боку, у вимозі дотримання закону про державну (словацьку) мову, який визначає обсяг і умови вживання мов національностей у Словацькій Республіці, та, з другого боку, в намаганні представників політичного русинства замінити українську літературну мову т. зв. русинською літературною мовою, б) суб'єктивно-об'єктивний характер, який полягає в тому, що в п'ятдесятих роках частина населення при переході на українську літературну мову не визнала її як свою літературну.

В умовах українського етносу Словаччини не можна говорити про розвинену стилістичну диференціацію української літературної мови. Найбільш поширеним є художній та публіцистичний стилі, меншою мірою - діловий, науковий, що функціонують тільки в галузі гуманітарних наук.

Українська літературна мова не обслуговує всіх потреб української національної меншини в Словаччині. У плані універсальності та полівалентності вона ділиться із словацькою літературною мовою.

До наведених ознак літературних національних мов, використовуваних в умовах національної меншини, можна додати ще й такі: а) менший імунітет до іншомовних впливів, б) більший розрив між усним та писемним різновидами української літературної мови щодо дотримання норм, в) специфічне ставлення до окремих екзистенціональних форм національної мови (порів., напр., сферу вживання діалектного мовлення у місцевої інтелігенції).

З переходом на українську національно-мовну орієнтацію в Східній Словаччині (1953 р.) у комунікаційний процес вступають дедалі ширші верстви населення з різним рівнем опанування української літературної мови. Цей рівень обумовлений діалектною базою, відсутністю широкого спілкування з іншими українськими етнічними територіями та контактами із словацькою мовою. Зокрема в усну форму української літературної мови вноситься багато лексичних, але й деяких фонетичних та граматичних особливостей, уживання яких мотивується тенденцією наближення української літературної мови до місцевої народної мови. Таким чином, тут поступово структурно оформляється дальша форма існування національної мови, яку назовемо субстандартною. Ця форма національної мови цілеспрямовано вживалася окремими редакторами пражівської студії українського радіомовлення та артистами колишнього Українського народного театру в Пряшеві у виставах для селян. У кінці 60-х рр. письменник І.Мацінський підготував пропозицію щодо норм редакційної практики для вживання цієї

мови в газеті "Нове життя". Слід підкреслити, що виділення цієї форми національної мови, не зумовлене незнанням норм української літературної мови в індивідуальному мовленні, а свідомою заміною окремих елементів української літературної мови, що трактуються як нові або невідомі, елементами місцевої народної мови. Йдеться, напр. про заміну фонем у словах бути, що на быти, што, невживання протетичних приголосних г, в (оріх, уліця), уживання тільки тих дублетних форм префіксів-прийменників, що наявні в місцевих говорах (од нього, одтяти), оминання деяких іменників, прикметників, числівників і т.д., напр.: заходи (слов. záchod - "туалет" уживається і в місцевих говірках) цікавий, дев'яносто, бачити, тощо й ін.

Складність процесу проникання української літературної мови в Словаччину, всього сорокарічне її функціонування як літературної мови української етнічної області спричинилося до того, що об'єднуючим елементом цієї мовної спільноти є не літературна, а національна мова. Згаданий феномен був причиною появи ще однієї форми національної мови - інтердіалекту.

Під інтердіалектом розуміємо одну з форм національної мови як надтериторіальний міждіалектний засіб спілкування, що охоплює особливості різних говорів певної території.

Інтердіалект русинів-українців Східної Словаччини поширений, як правило, в містах і в містечках здебільшого серед гуманітарної інтелігенції, студентства та шкільної молоді. Причини появи інтердіалекту полягають у намаганні пристосувати деякі специфічні особливості рідної говірки чи говору до діалектних форм інших говорів, поширених на більшій території або співзвучних із літературними формами.

Місцевий інтердіалект був (а часто і є) основною формою

неофіційного спілкування тутешньої інтелігенції русинів-українців, засобом їх сімейної комунікації тощо. Він певною мірою виконував і функцію усного різновиду вживаної на цій території літературної мови.

Основою інтердіалекту групи мовців є говірка рідного села (чи середовища – родини). На ній за певних умов нашаровуються особливості інших говорів. Ці інновації стосуються всіх рівнів мови. Такий тип інтердіалекту можна назвати первинним. Поряд спостерігається й інший тип інтердіалекту – вторинний, або набутий переважно в міських родин, де змалку діти засвоюють від батьків інтердіалект. Здебільшого про вторинний інтердіалект можна говорити і в осіб інонаціональної приналежності (напр., словаків), що його вивчили й використовують у мовному середовищі русинів-українців.

У первинному інтердіалекті ще чітко відчувається належність його носіїв до певного територіального говору (напр.: наявність рухомого наголосу в інтердіалекті, що його вживають мовці із Снинщини). Навпаки, у вторинному інтердіалекті вже так чітко (або й зовсім) не відчувається якась певна конкретна говіркова база. Вона вже в другого і дальших поколінь стирається (порів. напр.: інтердіалект дітей більшості русинів-українців міста Пряшева).

У галузі звукової системи у первинному інтердіалекті спостерігаються два підтипи. Для першого підтипу характерна семичленна система вокалізму – і, и, ы, е, у, о, а, в якій відсутні секундарні у(ÿ), ы, и як рефлексії етимологічного о. В згаданій системі звук и виступає як окрема фонема, и та ы є фонемами релевантними (вѣті – вѣти). У носіїв цього підтипу інтердіалекту помітна тенденція до уніфікації системи голосних

з вокалізмом української літературної мови.

Для другого підтипу інтердіалекту, характерного для носіїв найбільш західних говірок, наявна шестичленна система вокалізму, в якій *и* виступає лише як варіант фонем *і*. Для цього підтипу інтердіалекту властивий і менший ступінь пом'якшення приголосних перед секундарним *і* із етимологічного *о* (порів. *кін'* та *к'ін'*).

У системі приголосних фонем інтердіалекту характерна більша частотність фонем *г*, ніж у літературній мові, уникання вузькоговіркового переходу свистячих *с'*, *з'*, *уш'*, *ж'* (*ш'іно*, *ж'іл'а*), збереження, подібно як і в говорах, давньої м'якої вимови *ч*, *дж*, і ін.

У морфологічній структурі інтердіалекту помітне тяжіння до уникання деяких граматичних форм, напр.: а) невживання флексії *-ом* в орудному відмінку іменників жіночого роду (*руком*) і зміна її закінчення *-оў* (*рукоў*), б) уникання повних форм прикметників середнього роду на *-ой* (*доброї*) і заміна їх формами на *-е*, (*добре*), в) вживання форм *она* замість *вна*, г) заміна дієслівних форм теперішнього часу *маю*, *маєш*, *має* і под. формами *маю*, *маєш*, *має* і т.д., д) невживання частки *ся* перед дієсловом, але разом з дієсловом як у літературній мові (порів. *она ся вчить* та *вчиться*), е) уникання залишків допоміжного дієслова з колишніх форм перфекта: *уже-сь быў*, *што-сь робиў* і под. та заміна їх формами *ты уж быў*, *што ты робиў* і под.

Найбільш рухомим і неокресленим видається лексичний склад інтердіалекту. В ньому теж помітна певна селекція лексичних засобів, напр., заміна вузькоговіркових слів *потя* на *пташка*, *сокачка* на *кухарка*, *ковт* на *зимник* "пальто" і ряд інших.

У другому розділі "Становлення літературної мови на Пряшівщині в XIX - початку XX ст." розглядається мовна ситуація в русинів-

українців тодішньої Угорщини на передодні революції 1848 р. та полеміка навколо мовних питань до розпаду Австро-Угорщини.

Культурно-освітні діячі Закарпаття [у нашій монографії назва Закарпаття вживається не на позначення адміністративної одиниці (тобто сучасної Закарпатської області України), а в історично-географічному розумінні (територія сучасної Закарпатської області в Україні і тих теренів Східної Словаччини, де проживає український етнос; звичайно у цьому розумінні вживається назва Пряшівщина] першої половини XIX ст. І. Фогарашій та М. Лучкай дотримувалися традиційного погляду на питання літературної мови, функцію якої, на їх думку, могла виконувати тільки церковнослов'янська мова. Однак спостерігається й певна відмінність поглядів на літературну мову в обох діячів. І. Фогарашій виступав проти творення нових граматики живих мов. М. Лучкай припускав можливість створення літературної мови на народній основі, що наштовкнуло його на думку навести в своїй граматиці (*Grammatica Slavo-Ruthena, 1830*) паралелі живої розмовної мови русинів Угорщини до форм церковнослов'янської мови.

Водночас обидва згадані діячі визнавали належність угорських русинів до решти українців (малоросів), а їх мови — до "малоруської бесіди", виступали проти латинізації школи та літератури, домагалися відновлення як викладової церковнослов'янської, чи "слов'яноруської" мови.

Консервативність поглядів І. Фогарашія та М. Лучкая на питання літературної мови була зумовлена суспільно-історичними умовами розвитку русинів Закарпаття. Обидва діячі не усвідомлювали того факту, що в Східній Україні розвиток мови відбувався своїм шляхом, відмінним від уявлень тогочасної закар-

патської інтелігенції.

Культурні зрушення в галузі літератури, мовознавства та фольклористики, що відбувалися в Наддніпрянській Україні, пробудили й рух західно-українських діячів культури за введення в літературу живої народної мови. Прикладом такого намагання був збірник "Русалка Дністрова" (1837), що його видали М. Шашкевич, Я. Головацький та І. Вагилевич (прозвані "Руська трійця").

Мовна практика "Руської трійці" — використання південно-західного наріччя в "Русалці Дністровій" — стала певним поштовхом до застосування народнорозмовної мови в Закарпатті. Питання живої літературної мови на народній основі стало актуальним із середини минулого століття.

У другій половині XIX ст. на сторінках віденського "Вістника", львівських та закарпатських друкованих органів велася гостра полеміка про шляхи розвитку літератури й літературної мови. В угорських русинів подібно до того, як у галицьких, існували два основні мовні напрямки: "москвофільський" та народний.

Прихильники "москвофільського" напрямку (А. Добрянський, І. Раковський, Ю. Ставровський-Попрадов, І. Сильвай, О. Митрак, Є. Фенцик та ін.) виходили з положення, що національне відродження слов'ян може настати тільки за умови об'єднання їх навколо Росії. Російська літературна мова як мова могутнього народу з великою культурою і літературною, на їх думку, повинна була стати мовою "загальнослов'янською", значить і літературною мовою закарпатських українців, яких "москвофіли" вважали тільки частиною російського народу, а їхню мову — одним із діалектів "русского языка". Прихильники цього погляду не визнавали окремого українського народу і його мови, засуджували національно-демократичний рух українців, представником якого

були Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка та ін.

"Москвофіли" усвідомлювали, що російська літературна мова з правильною "московською" вимовою чужа для угорських русинів, тому дехто з них висловлювався за російську літературну мову з місцевою народною /українською/ вимовою і деякими місцевими граматичними особливостями.

Формування народного мовного напрямку, найближче до якого підійшли діячі пряхівського центру (О. Духнович, О. Павлович, А. Кралицький), проходило як під впливом починань "Руської трійці", так і під впливом руху словаків за кодифікацію своєї мови спочатку на західнославацькій діалектній базі (кодифікація А. Вернолака), а згодом на середньословацькій мовній основі (кодифікація Л. Штура, що була проголошена в 1843 р.).

Серед національних вимог, які в 50-х рр. XIX ст. ставили закарпатські просвітителі ("будителі") обох національних орієнтацій, не була згадка про кодифікацію літературної мови на базі одного з місцевих наріч. У питанні літературної мови культурно-освітні діячі Закарпаття відстоювали тільки необхідність переходу від церковнослов'янської чи слов'янорусської мови до живої мови.

Уявлення про використання живої мови як літературної були в О. Духновича заплутані й суперечливі. Він твердить, що вживає мову, якою говорять угорські і галицькі русини, оскільки ця мова зберегла чистоту "старой славенской матери". Поряд із традиційним поглядом на літературну мову, який висловили ще його попередники М. Лучкай та І. Фогарашій, О. Духнович закликає "украшати" й розвивати народну мову, але не за рахунок чужих "испорченных произношений і выражений".

Із міркувань про літературну мову, які О. Духнович висловив

у різних листах, статтях тощо, впливає, що він виступав за створення на народній основі спільної літературної мови для українців Закарпаття й Галичини, очищеної від чужих та вузькоговіркових елементів, при чому провідне місце в процесі творення цієї мови мало б належати галичанам. О. Духнович явно не погоджувався з намаганнями окремих галицьких авторів писати мовою села чи округи, в якому той чи інший діяч народився.

У своїй літературній практиці О. Духнович дотримувався настанови, яку в 1849 р. прийняв Собор учених Головної ради руської у Львові. Згідно з цією настановою твори для народу необхідно писати народною мовою, а наукові твори – літературною мовою ("язичієм"). Літературна мова (публіцистичного і наукового стилів) О. Духновича становить своєрідну суміш народної, російської і частково церковнослов'янської мов. Художні твори, зокрема поезії, О. Духнович писав народною і поряд російською мовами (остання із значною домішкою діалектизмів та церковнослов'янізмів). Обмеженість світогляду О. Духновича була причиною того, що в останні роки життя він не зрозумів шляхів розвитку літератури й літературної мови в Східній Україні. Не зрозумів О. Духнович і потяг частини галицьких діячів до літератури та нової української літературної мови, який суперечив його намірам створити спільну літературну мову для українців Галичини й Закарпаття.

Міркування про літературну мову українців Закарпаття й Галичини іншого просвітителя О. Павловича (1819-1900) мало чим відрізняються від поглядів О. Духновича. Більшість його творів написана майже чистою народною мовою – маковицьким наріччям з домішкою російських і рідше – церковнослов'янських слів і форм. Однак О. Павлович уважав, що писати народною мовою

потрібно тільки для "простонародія" якоїсь області "Малой Руси", а в творах, призначених для всіх руських територій, слід уживати російську мову, якою писав О. Духнович. Він дорікає галичанам за те, що в "статяхъ высшаго слога" не беруть до уваги поглядів закарпатських діячів.

Найближче підійшов до розуміння тих процесів, що сприяли потягові частини західноукраїнських (галицьких) діячів до української наддніпрянської літератури й української літературної мови Східної України, письменник А. Кралицький (1834-1894). Знайомство А. Кралицького з українською культурою Наддніпрянщини зумовило те, що він: а) єдиний із закарпатських письменників 60-80 рр. минулого століття писав чистою народною мовою, б) один із перших уживав термін русин і українець як синонімічні назви закарпатців, в) усвідомлював собі приналежність цього етносу до українського народу.

До закарпатських діячів другої половини XIX ст., що відстоювали самотність української мови, належав і Д. Чопей (1856-1934). Його "Русько-мадярський словарь" (1883) був важливою подією в розвитку літературної мови на Закарпатті.

Вільшість закарпатських просвітителів, за винятком кількох (О. Духновича, О. Павловича, А. Кралицького, частково О. Митрака), виступала проти вживання народної мови, що спостерігається в полеміці про літературну мову, яка розпочалася ще в 50-х рр. минулого століття в закарпатських періодичних виданнях.

У кінці XIX ст. налагоджуються тісніші зносини закарпатців із галицькими українцями. Це мало значний вплив на наближення закарпатських культурних діячів до народної мови, на їх залучення до дослідження народних говорів, фольклору тощо (порів. дослідження М. Врably, О. Вонкала, Г. Стрипського та ін.).

Один із наведених дослідників твердив, що культурна й мовна єдність закарпатських і галицьких українців тривала тільки до кінця XVIII ст. (див. Г. Стрипський, Старша руська письменність на Угорщині, 1907). На підставі цього він робить висновок, що закарпатці мають право висловитися за третю руську письменність, котра "держить ся середньою дорогою меже тьми двома", тобто російською та українською. Саме цей погляд дає підставу вважати Г. Стрипського провісником ідеї творення окремого "угроруського" народу й окремої "угроруської" літературної мови.

Мовні настанови Г. Стрипського використали на початку XX ст. й інші представники т.зв. народовецької інтелігенції (порів., напр. практичну граматику руської мови А. Волошина, 1907 р.).

Мовне питання закарпатських українців у складі Австро-Угорщини до кінця не було розв'язане. Закарпатська народовецька інтелігенція дійшла до усвідомлення національної єдності з галицькими українцями (а дехто з усіма українцями включно Східної України) й необхідності вироблення спільної літературної мови на народній основі. Однак до вироблення такої спільної мови не дійшло.

Третій розділ "Українська літературна мова в Східній Словаччині в 1918 - 1988 роках" висвітлює складний процес становлення літературної мови українців у цьому етнічному регіоні, що тоді входив до складу Чехословаччини, який був зумовлений різними позалінгвальними факторами. Одним із таких чинників була шкільна політика, що застосовувалася відносно "руських" шкіл державним управлінням.

В українських церковних школах до першої світової війни згідно з законом 1907 р. № XXVII навчання проводилось угорською мовою. Посилаючись на цей закон, словацькі шкільні власті не

дозволяли в церковних школах до здійснення перепису населення вживати народну мову, а тільки державну - на цей раз словацьку.

Значною перешкодою впровадження в школи народної мови була нестача підручників, яку місцеве вчительство намагалося подолати власними силами. В січні 1920 р. на нараді викладачів середніх шкіл у Пряшеві було доручено окремим учителям скласти підручники для "руських" початкових шкіл Східної Словаччини на "легкомъ, народу понятномъ языкъ". Поняття "легка, зрозуміла мова" пояснювалось так, що в тексті посібників необхідно використати "сокровища языка народного", а терміни перейняти із російської мови.

Згадана нарада викладачів прийняла вказівки, які стосувалися не тільки викладової, а й літературної мови українців Пряшівщини взагалі. Ця орієнтація була помилковою, адже вона, насправді, відстоювала "язичіє". Свідченням цього є "Грамматика русского языка для народныхъ школъ епархіи Пряшевской" (1920), яку уклав О. Седлак. Хоча в граматиці не використано "сокровища языка народного", проте рекомендується для цієї "російської" мови використати місцеву традицію української вимови. Так виникає "пряшівський варіант російської мови".

Проти впровадження цієї мови в українські школи Східної Словаччини виступала частина інтелігенції на чолі з тодішнім єпископом Д. Нарядієм, яка домагалася вживання як викладової народної української мови.

Згодом, у другій половині 20-х рр., інша частина вчительства висловила як проти впровадження народної мови (як мови викладання), так і проти "пряшівського варіанта російської мови". Вона відстоювала російську мову (з незначними змінами в бік місцевої вимови) як мову літературну для шкіл місцевого

українського населення і для культурно-освітньої сфери взагалі.

Існують усі підстави твердити, що на Пряшівщині, подібно до того, як на Закарпатті, в питанні літературної мови поступово, вже в першій половині 20-х рр., формуються такі три напрямки: "русинський", чи "руський"; "русский", чи "москвофільський", та народний, чи "народовецький", тобто український.

У 20-30 рр. у Східній Словаччині виходило декілька друкованих органів, у яких повністю відбиті мовні суперечки. Найбільше уваги приділяли мовному питанню газети "Русское Слово" – неофіційний часопис Пряшівської єпархії (виходила в 1924-1938 рр.), "Народная газета", яку видавала "Русская народная партія" в 1924-1935 рр., та "Слово народа", що його видавали прихильники української національно-мовної орієнтації в 1931-1932 рр. У наведених та інших газетах, в окремих брошурах, збірниках, календарях тощо було надруковано ряд статей, заміток і т.д., які свідчать про те, що т.зв. "языковий вопрос" не можна вважати проблемою "суто філологічною", як це намагалися довести представники окремих партійних угруповань, а засобом, що використовували ці угруповання для досягнення своїх політичних намірів.

Зусилля запровадити загальнонародну українську літературну мову на Пряшівщині через різні причини не знайшло належної підтримки серед місцевого населення. До таких причин слід віднести як національну дезорієнтацію місцевого населення, зумовлену попередніми режимами, консервативність місцевої інтелігенції, вихованої у колишніх "карпаторуських" школах, так і незацікавленість чехословацьких властей припинити мовні суперечки, які перешкождали запровадженню в місцеві школи і в культурне життя взагалі єдиної української літературної мови.

Після 1945 р. на Пряшівщині відкидається ідея створення окремої "русинської" мови. Довоєнна культурно-національна орієнтація ("москвофільська" і "народовецька") спричинилися до того, що Українська Національна Рада Пряшівщини (далі - УНРП), як представник українського населення Пряшівщини, санкціонувала мовний дуалізм (рівноправне вживання української і російської мов), що існував протягом 1945-1952 рр.

Мовна орієнтація УНРП та її друкованого органу "Пряшевщина" не була в згоді із твердженням про усвідомлення національної єдності з українським народом. Адже УНРП вживала як літературну російську мову. Газета "Пряшевщина" друкувала українською мовою тільки дуже незначну частину матеріалів. Подібна ситуація існувала і в інших педагогічних та культурно-освітніх установах українців Пряшівщини (паралельне вживання двох викладових мов - російської та української, паралельне вживання обох літературних мов в Українському народному театрі, в Пряшівській українській студії Чехословацького радіо, у дитячому журналі "Колокольчик" тощо).

У перші післявоєнні роки питання літературної мови не було розв'язане на користь однієї мови. Щоправда, сфера вживання української літературної мови значно розширюється. До визволення українці Пряшівщини користалися рідною "руською" літературною мовою (хоча тут функціонували й інші писемно-літературні мови) в школі, в художній літературі, в пресі, частково в радіомовленні та в художній самодіяльності. Заслугою УНРП вона почала вживатися і як мова діловодства, зокрема між українськими установами. Такими установами, крім УНРП, Відділу українських шкіл, Українського народного театру та українського радіомовлення були й новоутворені інспекторства українських шкіл у Сабинові,

Стропкові, Меджилабірцях і Пряшеві та інспекторства культурно-освітньої роботи у Снині, Свиднику, Вардієві і Старій Любовні. Тоді визнаною російською літературною мовою користалася й молодіжна організація "Союз молодіжи Карпат".

Причиною того, що і в післявоєнний період ідея загальнонародної української літературної мови не знайшла належної підтримки серед широких українських мас Східної Словаччини, крім наведених вище, були й такі чинники: 1. Визволення застало українське населення не підготовленим для того, щоб воно могло скористатися із тих можливостей, які йому давали нові умови. Небагаточисленна місцева інтелігенція, вихована в старих "карпаторуських традиціях", що тоді посідала провідні місця в УНРП і в усіх інших культурно-освітніх установах, була переконана в тому, що саме тоді настав час для всебічного поширення "рідного" російського слова і російської культури. 2. Залученню місцевого населення до російської мови й культури допомагали покликання на "русскость" закарпатських просвітителів минулого століття, частина яких вживала згаданий "южнорусский" чи "пряшевский" варіант російської мови і зараховувала себе до "русского племені". Цьому сприяла й та обставина, що широкі верстви місцевого населення й надалі вважали себе "руськими", русинами, не усвідомлюючи того, що русин є синонімом назви українець. Саме тому етронім українець тут поширювався із значними труднощами. Старовинна назва "руський" на Пряшівщині лише підправлялась на "русский".

У кінці 40-х рр. з рядів української інтелігенції з'являються поодинокі голоси, які домагаються припинення мовного хаосу, мовного дуалізму. У червні 1949 р. відбулася в Пряшеві нарада культурно-освітніх працівників, яка висунула три основні вимоги:

а) впровадження в середніх школах української мови як окремого предмета, б) об'єктивне розв'язання заяв окремих громадян про зміну існуючої української викладової мови (на словацьку), рекомендуючи залишити її такою, якою розмовляє місцеве населення, в) вживання в школах такої мови діловодства, на якій проводиться і навчання в даній школі. Здійснено було тільки першу вимогу. Українську мову було запроваджено як викладову поступово в перших класах початкових шкіл (у 1950/51 навчальному році), як обов'язковий предмет у школах другого та третього ступенів (з другого півріччя 1950/1951 навчального року) та від 1953/54 навчального року як викладову в усіх типах шкіл.

Перехід на українську національну орієнтацію відчутно сприяв національному відродженню українців Пряшівщини. Значно зріс суспільний престиж української літературної мови. На початку 60-х років починаються деформації національної політики з боку компартійних та державних органів, які загальмували процес національного відродження українців Пряшівщини, майже повністю ліквідували українську шкільну систему, звузили до мінімуму соціальну базу української літературної мови та створили знову простір для мовного хаосу й політичного русинства.

У четвертому розділі "Взаємодія національної мови українців Східної Словаччини із сусідніми мовами та діалектами" розглядається типологія мовних контактів регіону Пряшівщини, специфіка та основні етапи поширення білінгвізму, окремі форми диглосії та явища лінгвальної інтерференції в галузі фонетики, граматики та лексики.

Для Східної Словаччини характерна наявність багатолатеральних мовних контактів. Тут, на порівняно малій території, вживається

декілька літературних мов (словацька, угорська, до 1953 р. російська, а в попередні століття ще й латинська, церковнослов'янська й німецька) та діалектів (словацькі, угорські, горальські (польські), німецькі, ідиш). У Східній Словаччині спостерігаємо різні типи взаємодії мов, напр.: близько споріднених (слов'янських), споріднених (індоевропейської сім'ї, напр.: німецьких і слов'янських говорів), неспоріднених, (угорської і слов'янських мов).

Багатогранність контактів окремих екзистенціональних форм національної мови українців Пряшівщини здійснюється через посередництво двомовних осіб. Більшість науковців білінгвізмом вважає володіння двома літературними мовами. Під білінгвізмом ми розуміємо володіння (тобто свідоме опанування другої мови з метою комунікації з іншомовним колективом) двома різними формами окремих національних мов, напр.: володіння двомовною особою чи двомовним колективом діалектною формою національної мови й літературною формою іншої (нерідної) мови, і, навпаки, володіння літературною формою рідної мови і однією з нелітературних форм (напр., діалектом чи інтердіалектом і под.) чужої мови.

У конкретних умовах української національної меншини в Словаччині можна виділити такі варіанти двомовності: 1. білінгвізм, що існує при використанні рідної (української) літературної мови й нерідної літературної мови; 2. білінгвізм, що полягає у володінні іншими функціональними формами (крім літературної) української національної мови й іншою (нерідною) літературною формою (напр.: словацькою, чеською, угорською); 3. білінгвізм, що полягає у вживанні однієї із нелітературних форм національної мови й нелітературних форм іншої національної

мови.

На підставі наведеного розрізняємо білінгвізм звичайний, народний чи діалектний, суть якого полягає, як зазначалося вище, в розумінні та в здатності реакції на інформації (висловлювання) в іншому (чужому, нерідному) мовленні, без огляду на дотримування літературних норм цього мовлення. Водночас можна говорити про білінгвізм культивований, стандартний, чи літературний, який передбачає володіння літературними нормами обох мов та їх реалізацію в усній і писемній формі.

При розгляді білінгвізму українців Пряшівщини ми виходимо із соціологічних позицій, із широкого розуміння двомовності як здатності взаєморозуміння іншомовної інформації незалежно від рівня знання другої мови. Щоправда, рівень володіння другою мовою (часткове або неповне - пасивний білінгвізм чи "повне" володіння другою мовою в її усній і писемній формі - активний білінгвізм) має вирішальний вплив на інтенсивність інтерференції як важливого фактора розвитку мови - реципієнта ("сприймаючої" мови).

У довоєнні роки на Пряшівщині в основному була поширена індивідуальна двомовність. У післявоєнний час доходить до зміни соціально-економічних та суспільно-культурних умов життя русинів-українців Словаччини, що мало вирішальний вплив і на зміну переважаючого індивідуального білінгвізму на масовий, спорадичного на перманентний і под. Тобто в післявоєнний період став білінгвізм чи полілінгвізм у молодшої та середньої генерації необхідною умовою здобування засобів до існування. Внаслідок цього зменшується й кількість одномовного (моноглосного) українського населення і, навпаки, поширюється кількість

двомовного населення.

Існують різні погляди щодо появи, часу тривання і долі білінгвізму. Деякі дослідники вважають, що процеси розвитку мовного контакту відбуваються за схемою: первинна одномовність - двомовність - вторинна одномовність, тобто одна з мов (здебільшого рідна) виходить з ужитку, а засвоєна чужа мова стає "рідною" мовою. Час тривання двомовності в українців Пряшівщини буде залежати від долі національної школи, процесу їхнього національного самоусвідомлення та ролі контактів із материковою країною.

У мовній практиці українського населення Словаччини зустрічається явище диглосії, що розуміється як володіння двома формами національної мови. Диглосною є здебільшого місцева інтелігенція, що вживає українську говірку рідного села чи містечка й українську літературну мову.

Наслідки мовних контактів наявні у вигляді інтерференції в звуковій системі, граматичній структурі та в лексичному складі місцевих українських говорів. З діалектної мови ці явища інтерференції потрапляють в українську літературну мову Пряшівщини. Запозичення в народнорозмовній мові (в говорах) можна було б назвати первинною, або безпосередньою, інтерференцією, а їх даліше перейняття українською літературною мовою як вторинну, чи опосередковану, інтерференцію. Щоправда, між словацькою і українською літературними мовами існують і безпосередні мовні взаємини, а отже, і явища первинної інтерференції. Однак порівняно недовгий період функціонування української літературної мови в Словаччині свідчить про те, що українська літературна мова не зазнала такого впливу з боку словацької мови, як місцеві українські говори.

Явища звукової інтерференції спостерігаються у вимові голосних, в асимілятивних процесах, в акцентології та інтонації мовлення.

До діалектних рис в усному українському літературному мовленні відноситься: в) вимова звука *ы* замість *и*: *сын, добрый, ты, дьхати* і под., б) заміна голосного *е* звуком *и* перед наступним м'яким приголосним та складом з *и*: *зимл'а, дин', дис'ат', шилистіті*, в) специфічна обнижена артикуляція давнього *і* в напрямі до *и* без пом'якшення попередніх приголосних у деяких граматичних формах: *на долоні, возиті, сиділі*, г) тенденція вживати в запозичених словах, зокрема в особових іменах, приголосний звук *ф* у позиціях, де в українській літературній мові виступають *кв, п*: *фасоля* замість *квасоля*, *Филип* замість *Дилип*, г) збереження, хоча й непослідовно, давньої м'якої вимови *р'*: *пекар', рыбар'*; така вимова наявна і в середині слів: *вир'х*; е) наявність у всіх позиціях м'якої вимови африката *ч'*: *ч'оловік, ч'ересло, ч'мокати* і под.

Менш поширеним явищем звукової інтерференції є зміни в інтерпретації фонем, напр.: вимова звука *в* у кінці слів як *ф*, що була поширена на першому етапі функціонування української літературної мови в Словаччині (50-і – 60-і рр.): *любоф, кроф* та ін. Місцеві українці сприймали як основну опозицію цих звуків за глухістю і дзвінкістю, тоді як для української літературної вимови фонема *в* у кінці слів є характерним наближенням її до нескладового *ѵ*. Подібна ситуація спостерігалася і в інтерпретації української фонем *г*, для якої властива фрикативна вимога та опозиція дзвінкого *г* до глухого *х*. Під впливом словацької мови частина носіїв української літературної мови Пряшівщини, зокрема в 50-х рр., вважала проривну вимову

фонема г за основу: генерал, гімназія, гума, гіпс, гуталін, Гегель, Германія, Греція та ін.

Зустрічається й наступний тип фонетичної інтерференції - зміни в дистрибуції деяких фонем, зокрема протетичних приголосних в та г. В українській літературній мові протетичні приголосні в ряді слів стали літературною нормою. У місцевих українських говорах вони розвинулися тільки в деяких формах слів, напр.: в'іўц'я, в'ісем, в'ін (але она, оно), Ган'а та ін. В усіх інших випадках протетичні в та г відсутні: улиц'а, уж, уста, ор'іх, острый. Для місцевих носіїв української літературної мови їх уживання здавалося надлишковим і зайвим.

Значного впливу зазнають окремі просодичні елементи української літературної мови в Східній Словаччині. Йдеться передусім про зміну місця наголосу, яка особливо виразно помітна у вихідців із діалектного масиву з парокситонічним наголосом: мач'оха, колéсо, слóта, смáчний і под. (літ. ма́чуха, ко́лесо, сльо́та, смачний). Відмінність акцентологічної системи українського усного літературного мовлення полягає також у послабленні сили наголосу.

Явищем морфологічної інтерференції вважаємо тільки ті порушення граматичної норми, які набули певного поширення в носіїв української літературної мови на Пряшівщині. Ці порушення граматичної норми більш часті в усному українському літературному мовленні, ніж у писемному різновиді української літературної мови.

До морфологічної інтерференції можна віднести міжпарадигматичне вирівнювання відмінкових флексій іменників, що наявне у місцевих українських говорах, звідки воно переноситься і в українську усну, рідше і в писемну форми

літературної мови. Цей процес інколи підтримується наявністю аналогічних флексій і в словацькій літературній мові. Йдеться про такі випадки: а) поширення закінчення дав. відмінка *-ові* (*-ови*) колишніх *й*-основ у дав. та оруд. відмінках однини іменників спільного та чоловічого родів сучасної першої відміни: *старостові, слугові, Миколові, Бачові* (порів. словацьке *starostovi, Bačovi*); б) наявність в оруд. відмінку однини іменників чоловічого роду першої відміни флексії *-ом* (*старостом, слулгом, Сосюром*), яку можна вважати аналогією до відповідної форми іменників другої відміни: *столом, Шевченком* (порів. словацьке *sluhom, Bačom*); в) вживання закінчення наз. відмінка множини *-ове* колишніх іменників *й*-коротке основ і в деяких іменниках - назвах істот першої та другої відмін: *слугове, старостове, дідове, сусідове, предкове, сынове*, порів. "Якими хитрунами були багацькі дідове і віцьове, такими хитрунами звиростали і їхні синове та внуки" (Лазорик Ф., 1963); г) використання закінчення *-е* в наз. відмінку множини іменників-назв осіб із суфіксом *-янин* (*-анин*): *селяне, слов'яне, прясівчане, лабірчане* і под.

Однією з форм граматичної інтерференції є й запозичення словацьких словотворчих афіксів. Йдеться здебільшого про такі суфікси, що наявні і в українській мові, але вони в них в українській літературній мові не виступають. Очевидно, ці слова запозичені із словацької мови з наведеними афіксами: *-арство - бджолярство* (слов. *včelárstvo* "бджільництво"), *ветеринарство* (слов. *veterinárstvo* "ветеринарія"), порів. українські літературні форми *вуглярство, малярство*; *-ник: складник* (слов. *skladník* "завідувач складу", дериват "складник" в українській літературній мові вживається з іншим значенням

- складова частина чого-небудь); -чан (суфікс для творення назв осіб від найменувань населених пунктів): *пряшівчан, ужгородчан, кошичан, габурчан* та ін.

У місцевих українських говірках сполуки *з + с, с + ш, г + ш* при творенні вищого ступеня порівняння прикметників зазнали асимілятивних змін (регресивна асиміляція): *нишший, вишший, дорошший*. Такий спосіб творення вищого ступеня прикметників нерідкий і в місцевому усному українському літературному мовленні (порів. словацьке *vyšší, nižší*).

У місцевій українській літературній мові від деяких безпрефіксних дієслів творяться видові пари подібно до того, як у словацькій мові: нормалізувати (недоконаний вид) - знормалізувати (доконаний вид), моделювати - вимоделювати, гармонізувати - згармонізувати і под., порів. словацьке *normalizovaný* (недоконаний вид) - *znormalizovaný* (доконаний вид), українське літературне нормалізовувати (із суфіксом -овува- для недоконаного виду) - нормалізувати (суфікс -ува - в дієсловах доконаного виду).

Для творення доконаного виду використовуються не ті ж префікси, що й в українській літературній мові, порів.: *рости - звиростати, примирити - присміряти, ударятися - зударитися, красити - украшувати* (українське літ. *прикрасити - прикрашати*), *прямувати - упрямити* (порів. словацьке *upriamovať - upriamiti*), *рішити - дорішити*, порів. словацьке *riešiť - doriešiť*) (прикладі з творів Лазорика, 1963).

Впливи словацького синтаксису на літературну мову українців Пряшівщини досить помітні. Вони виявляються в копіюванні синтаксичних моделей (граматичне калькування), тобто в перенесенні применникових і безприменникових конструкцій,

дієслівних керувань, порядку слів тощо.

В українській літературній мові Пряшівщини поширені конструкції з прийменником до, що вказують на дію, в яку хтось втручається, вступає тощо, напр.: вступати до бесіди, втручатися до чужих справ (порів. словацьке *zarojit sa do diskusie*, українське літ. вступити в розмову).

У місцевому усному і писемному мовленні трапляються помилки в уживанні прийменника про, напр.: не прийшов до школи про хворобу (нормативне через хворобу, порів. словацьке *neprišiel do školy pre nemoc*).

В усному мовленні, в пресі, в радіопередачах українців Пряшівщини нерідко спостерігається калькування словацьких сполук типу *venovat pozornost kultúrno-výchovnej činnosti* як безприйменникового придієслівного керування *звертати увагу культурно-освітній діяльності* (замість "звертати увагу на культурно-виховну діяльність") і под.

Деякі конструкції з українськими нормативними прийменниками, яких немає в діалектах українців Східної Словаччини та в словацькій мові, рідко вживаються в літературній мові Пряшівщини. В їх функції використовуються прийменники, що наявні в українській літературній та в місцевій народнорозмовній мові.

1) Замість сполук із прийменником *заради* вживається конструкція з прийменником *для*: Приносили себе в жертву для перемоги.

2) Замість конструкцій з прийменником *почерез* вживається прийменник *через* або *крізь*: Через пліт перевисала вишня.

3) Замість прийменника *покрай* з родовим відмінком вживається у літературній мові українців Пряшівщини синонімічний прийменник *скраю*: Скраю дороги стояли машини.

4) Замість поєднань з літературним прийменником *успереч* уживаються на Пряшівщині форми з іншими українськими літературними прийменниками, а саме: *наперекір, незважаючи на, порів.:* *наперекір хвороби, незважаючи на економічні труднощі і под.*

3-поміж усіх видів інтерференцій синтаксична є найменш помітною. Причини цих впливів, очевидно, полягають у близькій спорідненості обох мов, у наявності однакових чи подібних синтаксичних засобів (напр.: прийменникових конструкцій з придієслівним керуванням іменниками) які, однак, мають свої особливості в обох мовах. Словацькі елементи в українському мовному середовищі, як правило, граматично адаптуються, але часто зберігають словацькі елементи.

Як відомо, поповнення лексики відбувається творенням нових слів у межах конкретної національної мови, з її будівельного матеріалу, за її внутрішніми законами або лексичним запозиченням з іншої мови в результаті мовних контактів. У сучасних працях із інтерлінгвістики лексичний склад мови вважається найбільш схильним до іншомовних впливів.

Специфіка поповнення лексичного складу національної мови українців Пряшівщини полягає у частотності лексичних запозичень - її перевазі над "власним" творенням нових слів за рахунок внутрішніх ресурсів, тоді як у національній мові України мають, очевидно, обидва процеси поповнення лексики однакові передумови.

Важливо, однак, указати, які шари лексики найчастіше поповнювалися іншомовними лексичними запозиченнями. Хоча й діалектна мова становить менший опір щодо іншомовних впливів, ніж літературна мова, однак і вона приймала лише найменування

тих нових предметів, знарядь праці, понять і под., для яких у неї не існувало власного еквівалента. Наприклад, із німецької мови ще за часів Австро-Угорщини було запозичено ряд термінів військової сфери, що їх після розпаду Австро-Угорщини замінили чеські або словацькі назви, напр.: *гвер* (das *Gewehr* "гвинтівка"), що його згодом витіснила назва *пушка* (порів. слов. *puška*, угор. *puska*), *гелма* (das *Helm* "каска"), тепер *прилба* (слов. *prilba*), *машингвер* (das *Maschingengewehr*, "кулемет"), нині *куломет* (слов. *guľomet*) та ін. Крім військової лексики, з німецької мови попередніх часів запозичувалися назви різних предметів побуту, знарядь праці, адміністративно-ділова лексика і т. ін. Напр.: *герок* (der *Gehrok* "піджак"), поряд із яким нині вживається запозичене із словацької мови *сако* (слов. *sako*), *бігльйз* (das *Bügeleisen* "праска"), поряд із *жегличка* (слов. *žehlička*), *громбух* (das *Grundbuch* "книга земельних володінь"), тепер частіше виступає *поземкова книга* (слов. *rozetková kniha*) і под. Після розпаду Австро-Угорщини зникають суспільно-політичні та економічні умови, що створювали базу цих мовних впливів.

Іншою була ситуація в українсько-угорських міжмовних зв'язках. Вони залишилися безпосередніми (суміжність територій) і після 1918 р. у зв'язку з тим, що частина угорського населення залишилася у складі Словаччини. Щоправда, інтенсивність цих контактів, зокрема після 1945 р., стала значно меншою через відомі причини (індустріалізація Словаччини, міграція населення та ін.). Як приклад угорських запозичень можна навести слова на означення різних предметів, ознак дії, процесів і т.п., напр.: *бироу* (угор. *bíró* "сільський староста"), *хир'т* (угор. *kert* "сад"), *боканчі* (угор. *bakancs* "грубі черевики"),

кільтувати (угор. költ "витрачати") та ін.

Природними, безпосередніми й найбільш масовими є українсько-словацькі мовні контакти. Ці контакти стали більш інтенсивними після 1918 р. й особливо після 1945 р., коли розривається колишня замкненість українських сіл, починається міграція за працю, розвивається освіта, культура і т.п. З виникення Чехословацької Республіки замість угорської словацька мова стала основним джерелом лексичних запозичень в українській мові Пряшівщини.

Народне мовлення українців Східної Словащини поповнюється цілим рядом запозичених із словацької мови слів для позначення нових понять із таких семантичних ділянок, як напр.: адміністративне управління, суд, фінанси, торгівля, ремесла, послуги, овочі, страви, напої, одяг, взуття, тканини, речі повсякденного вжитку, освіта й культура, громадсько-політична сфера, військова термінологія, місто, назви будівель, приміщень та їх частин і под. Наприклад: *даньовий уряд* (daňový úrad "відділення збору податків"), *жадость* (žiadosť "заява"), *колок* (kolok "гербова марка"), *пас* (pas "паспорт"), *вичап* (výčar "розпивочний продаж", "пивна"), *голич* (holič "перукар"), *крайчир*, -ка (krajčír, -ка "кравець", "кравчиня і кравчиха"), *обход* (obchod "магазин"), *боровичка* (borovička "ялівцева горілка"), *малиновка* (malinovka "газована вода з малиновим соком"), *набіток* (nábytok "меблі"), *паска* (páska - "стрічка"), *дівадло* (divadlo "театр"), *кружило* (kružidlo "циркуль"), *трьогуольник* (trojuholník "трикутник"), *вибор* (výbor "комітет"), *чланок* (článok "стаття"), *бодак* (boďák "штик", "багнет"), *главень* (hlaveň "ствол", "дуло"), *десятник* (desiatník "молодший сержант"), *поплах* (poplach "тривога"), *вежак* (vežiak "висотний

будинок"/, виклад /výklad "вітрина"/, крижуватка /križovatka "перехрестя"/, ходба (chodba "коридор") та ін.

Словацькі лексичні запозичення наявні і в українській літературній мові у повоєнній Словаччині. Вони частіші в усному українському літературному мовленні, ніж у писемній формі. Інтенсивність цих запозичень зростає після запровадження української мови як єдиної літературної мови у зв'язку з необхідністю відбиття в ній соціально-політичних, історичних, географічних і т.п. особливостей життя українців Пряшівщини, для яких у неї не було належних відповідників. Стосувалось це перекладу українською мовою назв нових установ, дій, посад, професій і т.п., напр: Referát pre ukrajinské školstvo - Реферат для українських шкіл (слово реферат перейняте із значенням відділ) і т.д.

У п'ятому розділі "Сучасні проблеми літературної мови на Пряшівщині" розглядається мовна ситуація русинів-українців після 1989 р., для якої є характерним виникнення нової форми мовного дуалізму.

Демократичний процес у Східній Словаччині після листопадових подій 1989 р. не припинив кризових явищ, що з кінця 60-рр. спостерігаються в культурно-національному житті українського етносу Пряшівщини. Сучасні вимоги консервативних сил про визнання "ідентити", тобто самотності місцевого населення і його культури, про необхідність кодифікації окремої т.зв. русинської літературної мови спрямовані на поступове звуження сфери вживання української літературної мови в Словаччині.

Процес деукраїнізації русинів-українців Пряшівщини, що його від 1991 р. почало вимагати й проводити товариство "Народна оброда", ставить перед українською творчою інтелігенцією

завдання відстояти українську мову як єдину літературну мову русинів-українців цього регіону. Необхідно переоцінити дотеперішній майже півсторічний період уживання української мови як літературної у Словаччині, оцінити її значення в розвитку освіти і культури, але й визначити ті хиби й помилки, що супроводжували процес її запровадження. Йшлося про деякі пуристичні тенденції, що мали місце в 50 - 60-х рр., важку мову шкільних підручників, вживання в художній літературі "уніфікованої" мови, що її редактори часто позбавляли авторської індивідуальності та місцевого колориту, але й тенденції вживання переважно східноукраїнських фонетичних, граматичних, лексичних і т.п. форм і уникання дублетних західноукраїнських форм, що є наявні в місцевих українських говорах, а водночас є і літературними. В конкретних умовах української національної меншини в Словаччині, очевидно, варто зважити й на можливість створення пражівського варіанта української літературної мови, в якому повною мірою відбилися б назви місцевих реалій, але й деякі місцеві характерні фонетичні та граматичні особливості, як це мало місце в міжвоєнних граматиках І. Панькевича, Я. Неврлого та ін. Реалізація цього наміру розуміється як крок до демократизації літературної мови, як здійснення вимоги "наближення" літературної мови до місцевої мовної ситуації, нарешті, як один із заходів компромісного розв'язання питання літературної мови українців Словаччини.

Сучасні намагання кодифікувати "русинську" літературну мову не впливають із суспільно-культурної необхідності, несприятливої мовної ситуації, незадовільної мовної практики, яка б затримувала культурний розвиток цієї національної меншини. Ці вимоги ґрунтуються на чисто політичних міркуваннях кількох

лідерів політичного неорусинства.

Кодифікація "русинської" мови як черговий експеримент у культурно-політичному житті цього етносу матиме багато негативних наслідків. Сучасний вигляд "русинського" правопису та орфографічного словника свідчить про їх фатальне наближення до словацької мови, у чому ж, правда, полягає й основний намір неорусинства - деукраїнізація місцевого населення.

У висновках роботи подано теоретичні узагальнення щодо окремих соціолінгвістичних та інтерлінгвістичних аспектів дослідження національної мови українців Пряшівщини, намічено деякі шляхи подолання сучасної складної мовної ситуації цього етнічного масиву.

Основні положення дисертації та проблеми, що в ній вивчаються, відображено в таких публікаціях:

1. Літературна мова українців Закарпаття і Східної Словаччини /після 1918 р./ - Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, 1969. - 169 с.
2. Літературна мова українців Чехословаччини. - Пряшів: Культурний Союз українських трудящих, 1978. - 28 с.
3. Чому, коли і як. Відповіді на основі питання з життя українців Чехословаччини. - I-е вид. - Пряшів: Культурний Союз українських трудящих, 1967. - 82 с.; 2-е вид. - Пряшів-Київ: Інтел, 1992. - 84 с. /У співавт./.
4. K otázke "rusínskeho" spisovného jazyka. - Пряшів: Культурний Союз українських трудящих, 1992. - 23 с.
5. До питання "русинської" літературної мови. - Пряшів: Культурний Союз українських трудящих, 1992. - 16 с.
6. Rusíni či Ukrajinci? - Пряшів: Культурний Союз українських трудящих, 1992. - 28 с.

7. Аналіз норм правопису т.зв. русинської мови. - Пряшів: Культурний Союз українських трудящих, 1992. - 16 с. /У співавт./
8. До сучасних проблем нашого культурно-національного життя. - Пряшів: Культурний Союз українських трудящих, 1992. - 12 с. /У співавт./
9. Úvod do staroslovienciny a cirkevnej slovančiny. - Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta Univerzity P.J. Šafárika v Košiciach, 1994. - 234 s.
10. Система голосних у говірках північної Лабірщини // Sborník Filozofickej fakulty P.J. Šafárika v Prešove. - Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1960. - S. 172 - 179.
11. З історії розвитку літературної мови українців Східної Словаччини в 20-30 рр.// Дружно вперед. - 1964. - № 10. - С. 22 - 24.
12. Умови розвитку літературної мови українців Східної Словаччини// Тези доповідей VI Української славістичної конференції. - Чернівці, 1964. - С. 85 - 87.
13. З історії боротьби за літературну мову Східної Словаччини (1919-1939) // Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. - Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві, 1965. - Т. I. - С. 259 - 279.
14. Основні риси усної форми літературної мови українців Східної Словаччини // Тези доповідей: Республіканська конференція, присвячена вивченню закономірностей усної форми української літературної мови. - Полтава: Видавництво АН УРСР, 1965 - С. 33 - 34.
15. Наш діалект і літературна мова // Дружно вперед. - 1966. - № 7. - С. 7, 29.

16. Мова "Букваря" та інших посібників О. Духновича // Олександр Духнович: Матеріали наукової конференції. - Пряшів, 1965. - С. 184-191.
17. До питання про дослідження мови О. Духновича // Олександр Духнович: Матеріали наукової конференції. - Пряшів, 1965. - С. 328-330.
18. І. Верхратський і Пряшівщина // Дружно вперед. - 1966. - № 6. - С. 18-19.
19. Перший український друкований орган на Пряшівщині // Дукля. - 1967. - № 2. - С. 52-54.
20. Розвиток українського правопису // Дукля. - 1967. - № 5. - С. 82-83.
21. Газета "Слово народа" в боротьбі за українську національну мову в Східній Словаччині на початку 30-х рр. // Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. - Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшіві, 1967. - Т. 3. - С. 329-342.
22. Питання літературної мови під час радянської влади на Закарпатті (1919) // Дукля. - 1967. - № 3. - С. 70-71.
23. Боротьба за українську літературну мову на Східній Словаччині в 1919-1945 рр. // Жовтень і українська культура: Збірник матеріалів із міжнародного симпозиуму. - Пряшів: Культурна спілка українських трудящих, 1968. - С. 284-291.
24. Деякі питання словацько-українських мовних контактів // Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae Prešovensis: Jazykovedný sborník. - Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1969. - С. 103-109.
25. Розвиток українського правопису на Закарпатті і в Східній Словаччині // Науковий збірник Музею української культури в

Свиднику. - Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві, 1969. - С. 279-292.

26. Сурмач відродження // Дукля. - 1969. - № 6. - С. 63-66 (У співавт.).

27. Іван Ольбрахт про літературну мову Закарпаття. // Дукля. - 1970. - № 4. - С. 52-54.

28. До 155-річчя граматики О. Павловського // Дукля. - 1973. - № 2. - С. 75-78.

29. Деякі особливості синтаксу простого речення говірок північної Лабірщини // Педагогічний збірник: З минулого і сучасного українців Чехословаччини. - Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві, 1973. - Т. 3. - С. 231-248.

30. Невідкладні завдання чехословацької україністики // Записки наукового товариства Культурного Союзу українських трудящих ЧССР. - Пряшів, 1975. - № 3. - С. 7-12.

31. Konfrontácia spisovnej slovenčiny a spisovnej ukrajinčiny // Studia Academica Slovaca: Prednášky XII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. - Bratislava: Vydavateľstvo Alfa, 1976. - S. 525-540.

32. K problematike výskumu ukrajinských nářečí východného Slovenska // Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafaricanae: Dialektologický zborník I. - Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1980. - S. 131-135.

33. Ciele a doterajšie výsledky dialektologického výskumu v oblasti hornej Cirochy // Etnografický výskum zátopovej oblasti hornej Cirochy v okrese Humenné. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1980. - S. 19-25.

34. З історії боротьби за літературну мову в Східній Словаччині

(1919-1938 pp.) // Annals of Lemkivshchyna. - New York, 1984. - Vol. 4. - S. 28-52.

35. Jazykovedná ukrajinistika na Slovensku po roku 1945 // Slavica Slovaca. - 1984. - № 1. - S. 63-75.

36. Zvláštnosti zvukového systému a gramatickej štruktúry nárečia obce Ruské // Horná Cirocha: Vlastivedná monografia zátopovej oblasti. - Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1985. - S. 472-499.

37. Konfrontácia slovenčiny a ukrajinčiny // Slovakistické štúdie. - Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1985. - S. 313-318.

38. Відображення словацьких мовних елементів у лексиці українських говорів Східної Словаччини // Dialektologický zborník II. - Prešov: Filozofická fakulta UPJŠ, 1986. - S. 83-90 /У співавт./.

39. Українські говірки верхньої течії річки Цирохи // Наукові записки Культурного союзу українських трудящих ЧССР. - Пряшів, 1987. - № 13. - С. 3-80 /У співавт./.

40. До питання національної мови українців Чехословаччини // Дукля. - 1989. - № 4. - С. 42-48.

41. Українсько-словацькі мовні відносини // Дукля. - 1989. - № 5. - С. 41-46.

42. Іван Франко - борець за єдину загальноукраїнську літературну мову // Наукові записки Культурного союзу українських трудящих. - Пряшів, 1989, - № 16. - С. 155-162 /У співавт./.

43. Нові напрями мовознавчих досліджень // Дукля. - 1989. - № 3. - С. 38-43.

44. Термінологія, пов'язана з годівлею свійських тварин і птахів у говорах українців Східної Словаччини // Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. - Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві, 1990. - Т. 16. - С. 323-343.

45. Словацько-український білінгвізм // Slavia Orientalis.- Warszawa: Polska Akademia Nauk, Komitet Słowianoznawstwa, Instytut Słowianoznawstwa, 1990. - № 3-4. - S. 415-422:

46. K otázke kontrastívneho výskumu vokálov v spisovnej ukrajinčine a spisovnej slovenčine // Acta Facultatis Phisophicae Universitatis Šafarikanae: Konfrontačný a komparatívny výskum jazykovej a literárnej komunikácie. - Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. - № 8. - S. 125-131.

47. Результаты исследования языковых контактов в Словацкой Республике // Лексика в ОКДА. - Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1992. - С. 137-144 /У співавт./.

48. Роль і місце І. Панькевича в становленні українського правопису на Закарпатті і в Східній Словаччині // Матеріал наукової конференції, присвяченої пам'яті Івана Панькевича. - Ужгород: Закарпатське крайове товариство "Просвіта", Закарпатський краєзнавчий музей, 1992. - С. 183-185.

49. Національна мова русинів-українців Чехо-Словаччини та її контакти із сусідніми мовами і діалектами // Polono-Slavica Varsoviensia: Słowiano-nesłowianskie kontakty językowe // Materiały z I Konferencji Komisji Kontaktów Językowych przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów. - Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1992. - S. 71-78.

50. Функціонування української літературної мови в ЧССР //

Дукля. - 1992. - № 3. - С. 32-33.

51. До питання "русинської" літературної мови // Пам'ятки України. - 1992. - № 1. - С. 99-105.

52. Дотеперішні та сучасні спроби кодифікації руської мови в Східній Словаччині // Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету: Матеріал міжнародної наукової конференції 12-15 червня 1991 р. - Київ-Львів-Пряшів-Мюнхен-Париж-Нью-Йорк-Торонто-Сідней, 1992, - С. 328-333.

53. О. Духнович і сучасні намагання кодифікації т.зв. русинської мови // О.В. Духнович і слов'янський світ. - Ужгород: Закарпатська обласна державна адміністрація, Міністерство освіти України, Ужгородський державний університет, 1993. - С. 65-66.

54. Мовна ситуація русинів-українців Словаччини після 1989 року // Другий міжнародний конгрес українців: Доповіді і повідомлення. Мовознавство. - Львів: Міжнародна асоціація українців, Академія наук України, 1993. - С. 157-161.

55. Ukrajinské nárečia na Slovensku // Encyklopédia jazykovedy. - Bratislava: Obzor, 1993. - S. 462-463.

56. Місце і роль Івана Панькевича в культурно-освітньому та громадському житті Закарпаття // Українські Карпати. Матеріали міжнародної наукової конференції: етнос, історія, культура. - Ужгород: Видавництво Карпати, 1993. - С. 582-588.

57. Fungovanie spisovnej ukrajínčiny na Slovensku // Slavica Slovaca. - 1993. - № 1-2. - S. 243-248.

58. Василь Латта і питання літературної мови та інтердіалекту русинів-українців ЧСФР // Наукові записки Союзу русинів-українців Словацької Республіки. - Пряшів, 1993. - № 18. - С. 35-40.

59. Впливи позамовних чинників на сучасні процеси розвитку

українських говорів Східної Словаччини // Проблеми сучасної ареалогії. - Київ: Наукова думка, 1994. - С. 152-158.

60. До питання українсько-словацьких мовних контактів // Acta Hungarica. - Ужгород: Міністерство освіти України, Ужгородський державний Університет, Центр гунгарології, 1994. - С. 55-66.

61. Сучасне становище церковнослов'янської мови в Словаччині // Культура українських Карпат. Матеріали міжнародної наукової конференції. Ужгород 1-4 вересня 1993 р. - Ужгород: МПП "Гражда", 1994. - С. 639-644.

62. Українська літературна мова в Словаччині // Мовознавство. - 1994. - № 2-3. - С. 29-38.

63. Іван Мацинський та його пропозиція "Норм редакційної практики народнорозмовною мовою для "Нового життя" // Наукові записки Союзу русинів-українців Словацької Республіки. - Пряшів, 1994. - С. 79-85.

64. Пропозиції словацьких українців до підготовки нової редакції "Українського правопису" // Мовознавство, - 1995. - № 1. - С. 19-22.

65. Українські антропоніми на Пряшівщині та їх відтворення словацькою мовою // Відтворення українських власних назв /антропонімів і топонімів/ іноземними мовами /міжнародна наукова конференція, Київ 7-8 грудня 1993 р./ - Київ: Інститут української мови НАН України, Головне управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України, 1995. - С. 161-165.

66. До питання соціолінгвістичного вивчення словацько-української мовної межі // Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim. - Białystok: Uniwersytet

Warszawski Filia w Białymstoku Zakład Filologii Wschodnio-słowiańskich, 1995. - S. 99-105.

Штец М. Украинский язык в Словакии /Социолингвистическое и интерлингвистическое исследование/.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 10.02.01 - украинский язык. Институт украинского языка НАН Украины, Киев, 1996.

Защищается рукопись диссертации, в которой представлена теория национального языка, выдвинуты принципы его четырехступенчатой стратификации и пути становления литературного языка украинского нацменьшинства в Словакии. Анализируется специфика функционирования отдельных форм национального языка украинцев Пряшевщины в иноязычной среде, его обусловленность ограниченной социальной сферой и интенсивной языковой интерференцией. Оценивается современное усилие кодифицировать "русинский" литературный язык и новая форма языкового дуализма украинцев Словакии. Даются практические рекомендации решения языковой ситуации в рассматриваемой этнической области.

Shtec M. The Ukrainian Language in Slovakia (Sociolinguistic and Interlinguistic Analyses).

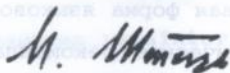
This dissertation was prepared to maintain the stand for a Doctor's Degree in specialization 10.02.01- the Ukrainian Language. The Ukrainian Language Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 1996.

This is the defence of theses in which the theory of national language is introduced and the principles of its four stepped stratification and the ways of formation of the literary language of Ukrainian minority in Slovakia are emphasised. The specific character of the functioning of different forms

of national language of Ukrainians in Prešov Region is analysed here and the dependence on limited social sphere and the intensive language interference is shown. In theses the contemporary efforts to codify "Rusin" literary language and the new of language dualism among the Ukrainians in Slovakia are evaluated. There are practical recommendations how to solve the problem of language situation in the examined ethnic region.

They key words: national language, Ukrainian language, Slovak language, language contacts, bilingualism, diglossia, interference, language dualism, language situation, language policy.

Ключові слова: національна мова, українська мова, словацька мова, мовні контакти, білінгвізм, диглосія, інтерференція, мовний дуалізм, мовна ситуація, мовна політика.

Зам. 331/314/390 Тираж 100

Підписано до друку: 3.4.96 р. м. Пряшів EXCO s.r.o.

AB 34.616

AB 34.616

11
1

11
1

11
1